

Király István:

INTÉS AZ ŐRZŐKHÖZ

Az utóbbi évtized egyik irodalomtörténeti, tágabb értelemben vett társadalomtudományi csúcsteljesítménye *Király István* *Intés az őrzőkhöz* című kétkötetes tanulmánya. Alcíme szerint: Ady Endre költészete az első világháború éveiben. Vagyis 1914–1918 között. Olyannyira új és nagy formátumú mű ez, amely *ezentúl* minden valamirevaló tanulmány mércéjéül szolgálhat.

Nagy formátumú tanulmány –, s ez nem terjedelmi szempontokat rögzít. A megközelítés és a Király István-i módszer az újszerű. Valljuk be, amikor 1970-ben az első két (nem kis formátumú, Adyról szóló) kötet megjelent, aligha gondolta bárki is, hogy ez, ilyen lesz a folytatás.

Mit rejtett magában az akkori két kötet, melyek máig érvényesek? Király István írószemélyt megrajzoló szenvedélyességét, a hatalmas tárgyi felkészültséget, s azt, hogy miközben az említett írószemélyt megrajzolja, műveket elemez, *ugyanakkor* önmagát irodalomtörténeti és tudósszavetvény és alázat vezeti, hogy így – nyomról nyomra járva az utat – kibontakozzék az évtizedek megalkotta Ady-arc. A ma, a modern kor nélkülözhetetlen Adyjáé. Ama két kötetben még nem vehető ki egyértelmű tisztasággal, hogy mennyire és mennyiben haladta meg Király István a nagy elődöket, kortársakat (mint például Bölöni Györgyöt, Schöpflin Aladárt, vagy egészen más összefüggésben Fábry Zoltánt). Gyakran inkább az életrajzi vonatkozások állnak előtérben. De így volt aktuális – azzá lett – Ady Endre. Az 1905–1912 közötti Adyról van szó. Akkor még úgy tűnt, s az *akkori* kettős Király-kötet ezt híven és tárgyyszerűen tükrözte: szédítő a mélység, amely Ady körül tátongott, s nem lehetett tudni, hogy ez az örvény, ez a mélység magába rántja-e a Művészt, avagy ő tud úrrá lenni azon a szituáción, érzésen, költői attitűdön, melyet Király István *otthonalanságnak* nevezett; amelynek csúcspontját (helyesebben mélypontját) Ady Endre a század első évtizedének végén, szinte – ma már tudjuk – az első világháború „torkában” érte el. Király István hősével *együtt* járta be a vívódások útjait, a csúcokat és süllyesztő mélységeket. A távlat. . . , nos a távlat gyakran messzibe vezetett. De érezhetően – a kor értelmezése szerinti – a szocializmus adhatta meg. Bizonyíték: így vált az *eltévedt*, az *otthonatlan* emberből – *küldetéses* emberré, aki szinte a nihilből támadva lett *gőgös úrrá*, vált szuverénna, s lett vatesz, s lett hitvallása az *életigenlés*. Valahol itt és így végződik Ady története az első két kötetben.

Mi volt, mi lehetett e változott magatartás hátterében? Az, ami már akkor – igaz, csírájában – az *Intés az őrzőkhöz* vezet, ebbe az irányba mutat: a mégis, a csakazértis morállal, magatartással Ady Endre otthont akart teremteni az ember számára. Előtérbe lépett az *ember- és jellemformáló* Ady, a most már új értelmezésűen *aktuális* Ady, a mához szóló *élő* örökséget

jelentő Ady. Ember- és jellemformáló Ady? Ilyen értelemben (is) a forradalmi Ady. Aki leküzdve száz akadályt, leküzdve önmagát, a kor nyomorúságát (a nacionalizmust, a hínárba húzó provincializmust) bebizonyította: a magyar irodalom, az aktuális és modern magyar költészet sohasem vált provinciálissá. Nem válhatott azzá. A világirodalom főáramában élt, vele dobogott e poézis „szívé”, az emberé és a művészé egyaránt.

Az *Intés az őrzőkhöz* arra is bizonyíték: Király Istvánnak is szembe kellett nézni önmagával, nemcsak Ady életművének ürügyén. Különben nem lett volna képes a monográfia műfajának teljesen újszerű kidolgozására. Különben nem lett volna képes arra, hogy önmagát is szembesítse a korrallal, melyben élünk. *Ennek* eredménye: „kihagyta” az 1912–1914. közötti két esztendőt. „Nem koncepcionális: gyakorlati okai voltak az elmaradásnak. Az ekkor írt versek kapcsán – a kiteljesedett forradalmiság, a népi forradalmiság problémáiról szólva – akartam tárgyalni az életmű eszmei összetevőit: a költő kapcsolatát a maga eszmetörténeti-mentalitástörténeti ösztönzőihez, a kor haladó szellemi, művészi, politikai áramlataihoz és mozgalmaihoz” – vallja Király István újabb műve első kötetének előszavában. Vagyis: nem az Ady-biográfiához igazodik, még annyira sem, miként az előző két kötetben, még annyira sem, mint a fentebb aposztrofált Bölöni György vagy Fábry Zoltán. *Ady világhépeinek változásait* kíséri nyomon e két vaskos kötetben. Úgy, hogy az egykor élt Adyn keresztül a *teljes embert*, az individuum dacolását mutatja be – a mának. Hiszen a mához szól. Így kettős értelmű, s értelmezésű a végigvonuló cím, mely mai korparancsá sűrűsödött: *Intés az őrzőkhöz*.

Ady költészetében már benne él, dobog – modern korunkat idézve – a József Attila-i „mindenséggel mérd magad”; ott él benne a Lukácstól idézni szeretett rilkei parancs: „Meg kell változtatnod az életedet”. „Nemcsak a nyelvi, s nemcsak esztétikai nevelés, de az emberformálásnak is előrevivője, s eszköze így egyben minden igazi irodalom. Kiemeli a maga partikuláris létéből az egyest a legmagasabb rendű értékek világába. . . Az emberlét méltóságát, a nembeli tudatot vési a lélekbe. . .” – írja Király István – ugyancsak az előszóban. Bizonyítva mekkorát kellett változnia magának Király Istvánnak, szemléletének ahhoz, hogy ezt az életművet – Adyét – újszerűen *megközelítve*, még *újszerűbb* módszerrel dolgozza fel, mutassa be. Sok vita, sok gáncs, sok belső ellenkezés volt ennek előzménye: ez világosan kivehető a kötetek minden lapjáról. Még akkor is, ha figyelembe vesszük Király István közismerten rokonszenves tudósi-emberi szenvedélyességét. Önmagával, s ezzel együtt a jelen megannyi problémájával is szembenéz, s a gáncsokat feledve, higgadtan tárja elénk az életmű világhépspektrumának lényegét. Mert – miként Ady költészetében – Király István (meg is vallja ezt) munkájában is ott húzódik a kérdés és a válasz, a mélyben, alant, s a felszínen. Az irodalom „az irodalomtudomány a maga hivatását csak úgy láthatja el, ha a formai kérdéseken túl a jellegzetesen irodalmi tartalmi probléma, a »hogyan kell hát élni« kérdése is foglalkoztatja (. . .) azaz – világhépet is keres a gondjaira bízott valóságanyagban, az irodalomban”.

Úgy gondoljuk, ennél sommasabban, tartalmasabban, élőbbben aligha tudnánk megfogalmazni azt az *újat*, mely Király István e kötetét jellemzi, megközelítésben és módszerben egyaránt.

A *kor* és az *egyén* kapcsolata csodálatosan bomlik ki egy szuverén költői életműszakaszon keresztül. Úgy, hogy a meghatározó iránytű *mindig a költői*

világkép, úgy, hogy az egyéni motívumokon át mindig a kor lényeges mozzanatait, a csúcspontokat látjuk. Úgy, hogy az egyén *morális* tartásán keresztül pillanthatjuk meg a kor kínzó kérdéseit: a hatalmi nyomást, a nacionalizmust (annak megannyi változatával együtt), a nemzettudat változatait és változásait, a kor alapvető kulcsproblémáját – ti. az imperializmust, s az ennek nekifeszülő egyéni szellemi vétőt. Az egyén, mint történelmi produktum és, mint antropológiai tényező jelenik meg, s így már nem meglepő az elérkezés a lét-nemlét humán-éseményéig, de az sem, hogy elérkezik az ontológiai válság pereméig. Mindezt felépítve úgy, hogy a részek között nem érzünk mesterséges hidakat, hiszen e részek mind a személyiség és a kor szoros kapcsolatából fakadnak.

Most már csak az a kérdés – konkrétan –, hogy mi a válságból kivezető út biztosító? Van-e ilyen egyáltalán? Van, létezik ilyen: a *népi forradalmiság*, amely itt, Közép-Kelet-Európa tájain különösen mély értelmet kaphatott, *mindmáig*. Még akkor is, ha – Ady életében – ez diametralisan fűgött össze antropológiai énjének önpusztító mozzanataival.

Úgy tűnik – s Király István érdeme, hogy ezt élessé teszi –, a társadalmi lét és az egyéni (természeti) lét itt, ezen a ponton kettéválik. Hiszen míg egyfelől Ady annyi szerteforgácsoló erő között megtalálta azt a kohéziót, összetartó erőt, a forradalmi tudatot, a népiség forradalmi tudatát és társadalmi aktivitását (hiszen együtt haladt a kor nagy történelmi eseményével), másfelől antropológiai mivoltában magányba roskadt, tökéletes önpusztítást végzett. Így, s ebben az értelmezésben bizony igaz az az 1939-es Lukács György-i megfogalmazás: „Ady, a magyar tragédia nagy éneke”. Csak Király István rendkívül sokréteguen, széles „színskálán” mozogva bontja ki mindezt. Jelezve, hogy ma összetettebb, bonyolultabb a kor, melyben élünk, s nem elegendő egy síkon mozgatva a képet bemutatni egy hatalmas, *kormeghatározó* életmű részletét. Lukács György egykor (1939-ben) óriási fegyvertényt hajtott végre, amikor a vízválasztó fasizmus-antifaszizmus *közé* állította Adyt. A kor *akkor* azt követelte meg. Ma a kérdés már sokkal összetettebb. Az ideologikum és az esztétikum ma másképpen kapcsolódik össze s ennek a követelménynek, követelményrendszernek tesz eleget Király István. Tudva, hogy *manapság* bármely életművet –, de az Ady-méretűt különösen csakis így lehet hitelesen bemutatni és elfogadtatni. Így válhat – újra idézve – a mához szóló érvényességűvé, korparancssá, ha Adyról beszélünk: intés az őrzőkhöz.

Külön kellene szólni arról, hogy Király István mily gazdagon nyújtja kínálja a szebbnél szebb stiláris elemzéseket a költői világkép összetevőiről. Nem szólva a hatalmas irodalomanyagról, melyet ritkán látott biztonsággal kezel. De ezeket mind alárendeli egyetlen központi elvnek: a teljes egyéniség látásmódján keresztül bemutatni a kor megannyi ága-bogát, összegezve ezzel a költői világképet. Ezáltal azt is eléri, hogy a már ismert, lényeges vagy mellékesnek tűnő életrajzi mozzanatok „belesimulnak” a két kötet főáramaiba.

Nagyon elmélyülten, a kort – az egykorút és a maít – nyitott szemmel, érzékenyen figyelve sikerülhetett csak Király Istvánnak e két újabb kötet megírnia, meghaladva az irodalomtörténet-írás hagyományos módszereit, de meghaladva önmagát is. Mintegy prizmán átszűrve olvashatjuk a modern Adyt, gyakran csak sejtve, hol bukkanhat fel egy-egy szeminárium tanulsága, hol saját kutatásainak összegződése, mikor a politikus (pl. or-

szágyűltsi képviselő) Király István tanulmányösszegezése. Mert – végki-
csengésként – mégis ez a meghatározó: a mából kiindulva megeleveníteni,
megannyi összetevőjével, az egykorút, hogy e kettős szűrésen át mégiscsak
a mának mutassa fel a magyar, s a világirodalom egyik nagy alakjának
életműgerincét. Bonyolultan, ellentmondásosan. De sohasem hivalkodóan.
Így válhat mércévé Király István kötete. Így lehet figyelmeztető összegzés:
intés az örökhöz. (Szépirodalmi.)

KOVÁCS GYÖZŐ

